PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

# ALISHER NAVOIY IJODIDA LIRIK OBRAZLAR

**Jumayeva Zulfizar**

Farg‘ona davlat universiteti Filologiya fakulteti talabasi

**Annotatsiya:** Mazkur ilmiy maqolada Alisher Navoiy ijodidagi lirik obrazlar tizimi, ularning badiiy-estetik xususiyatlari hamda ma’naviy-ma’rifiy ahamiyati tahlil qilinadi. Shoir g‘azal va boshqa lirik janrlarda yaratgan oshiq, ma’shuqa, rind, soqiy, zohid kabi obrazlarning tasvir usullari yoritilib, ularning tasavvufiy va falsafiy mazmuni ochib beriladi. Maqolada Navoiy lirikasining o‘zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotidagi o‘rni ham ilmiy asosda baholanadi.

**Kalit so‘zlar:** lirik obraz, oshiq, ma’shuqa, rind, soqiy, tasavvuf, g‘azal, badiiy obraz, mumtoz adabiyot.

Kirish

O‘zbek mumtoz adabiyotining yirik namoyandasi Alisher Navoiy ijodi turkiy adabiyot taraqqiyotida muhim bosqich hisoblanadi. Shoirning lirik merosi o‘zining yuksak badiiyati, chuqur falsafiy mazmuni va inson ruhiyatini nozik tasvirlay olishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Navoiy lirikasida insonning ichki kechinmalari, muhabbat, sadoqat, komillik, ma’naviy poklanish kabi mavzular turli lirik obrazlar orqali ifodalanadi.

Lirik obraz — bu shoirning ruhiy olami va estetik qarashlarini aks ettiruvchi badiiy vosita bo‘lib, u orqali muallif hayot va inson haqidagi falsafiy qarashlarini ifodalaydi. Navoiy ijodida lirik obrazlar tizimi nihoyatda boy va rang-barangdir.

Asosiy qism

Oshiq obrazi

Navoiy lirikasida eng ko‘p uchraydigan obrazlardan biri oshiq obrazidir. Oshiq timsoli orqali shoir insonning muhabbat yo‘lidagi ruhiy iztiroblari, sadoqati va fidoyiligini tasvirlaydi. Oshiq ko‘pincha ilohiy muhabbat talabgori sifatida namoyon bo‘ladi. Bu esa tasavvuf ta’limotining Navoiy ijodidagi kuchli ta’siridan dalolat beradi.

Shoir g‘azallarida oshiqning holati mubolag‘a, tashbeh va tazod san’atlari orqali yorqin ifodalanadi. Oshiq obrazining asosiy belgilaridan biri uning ma’shuqa yo‘lida barcha mashaqqatlarga bardosh bera olishidir. Navoiy nazdida haqiqiy oshiq komillikka intilgan insondir.

Masalan, shoir quyidagi misralarda oshiqning ichki iztiroblarini tasvirlaydi:

“Ishq aro jon bermak erur oshiqlarga odat.”

Bu misrada oshiqning muhabbat yo‘lidagi fidoyiligi umumlashtirilgan holda ifodalanadi.

Ma’shuqa obrazi

Navoiy lirikasidagi ma’shuqa obrazi ham murakkab va ko‘p qirrali timsollardan biridir. Ma’shuqa ko‘pincha go‘zallik, nafosat va ilohiy jamol ramzi sifatida talqin qilinadi. Uning husni oy, quyosh, gul kabi poetik timsollar bilan qiyoslanadi.

Shoir ma’shuqaning tashqi go‘zalligi bilan bir qatorda uning ma’naviy barkamolligini ham ulug‘laydi. Ayrim g‘azallarda ma’shuqa ilohiy haqiqat timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan Navoiy lirikasida ma’shuqa obrazi tasavvufiy mazmun kasb etadi.

Rind va zohid obrazlari

Navoiy ijodida rind va zohid obrazlari o‘zaro qarama-qarshi qo‘yilgan holda tasvirlanadi. Rind — erkin fikrli, dunyo tashvishlaridan yuksalgan inson timsoli bo‘lsa, zohid ko‘pincha riyokorlik va tashqi taqvodorlik ramzi sifatida namoyon bo‘ladi.

Shoir rind obrazini ma’naviy erkinlik va chin insoniylik timsoli sifatida ideallashtiradi. Zohid esa tashqi ibodat bilan cheklanib qolgan, mohiyatni anglamagan kishi sifatida talqin qilinadi. Bu obrazlar orqali Navoiy jamiyatdagi ma’naviy muammolarni tanqid qiladi.

Soqiy obrazi

Soqiy obrazi Navoiy lirikasida alohida poetik ahamiyatga ega. Soqiy ko‘pincha ilohiy ma’rifat ulashuvchi timsol sifatida talqin qilinadi. Mumtoz she’riyatdagi may va soqiy obrazlari tasavvufiy ma’noga ega bo‘lib, ular orqali ruhiy uyg‘onish va ma’naviy kamolot g‘oyalari ifodalanadi.

Navoiy soqiy obrazidan foydalanib, insonni jaholatdan qutulishga, qalban poklanishga chorlaydi.

Lirik obrazlarning badiiy xususiyatlari

Navoiy lirik obrazlarni yaratishda turli badiiy vositalardan mahorat bilan foydalangan. Jumladan:tashbeh;isti’ora;tazod;talmeh;mubolag‘a;husni ta’lil.

Bu san’atlar obrazlarning ta’sirchanligini oshirib, she’riy mazmunning chuqurroq ochilishiga xizmat qiladi. Shoirning til boyligi va poetik tafakkuri obrazlarning mukammal chiqishida muhim omil bo‘lgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy ijodidagi lirik obrazlar o‘zining badiiy mukammalligi, falsafiy teranligi va tasavvufiy mohiyati bilan ajralib turadi. Oshiq, ma’shuqa, rind, zohid va soqiy kabi obrazlar orqali shoir inson ruhiyati, muhabbat va komillik masalalarini yuksak mahorat bilan tasvirlagan. Navoiy yaratgan lirik obrazlar o‘zbek mumtoz adabiyotining bebaho estetik merosi sifatida bugungi kunda ham ilmiy va badiiy ahamiyatini saqlab kelmoqda.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Xazoyin ul-maoniy. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
2. Mezon ul-avzon.
3. Oybek. “Navoiy” romani va ilmiy qarashlari.
4. Izzat Sulton. Navoiy poetikasi haqidagi tadqiqotlar.
5. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent, ilmiy nashrlar.